

5. Койкова Е. Виховання толерантності у молодших школярів на уроках музики в умовах полікультурного простору : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Е. Койкова. – Л., 2009. – 18 с.

6. Петрицкий В.А. Толерантность – универсальный этический принцип / В.А. Петрицкий // Известия СП лесотехнической академии. – СПб., 1993. – С. 139–151.

7. Риэрдон Б. Толерантность – дорога к миру / Б. Риэрдон. – М., 2001. – 87 с.

8. Толерантность и согласие / [под ред. В.А. Тишкова, Г.У. Солдатовой]. – М., 1996.

ДЮЖИКОВА Т.М.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕКТИВІВ З ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВ

У сучасних документах про освіту (Законах України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Національній доктрині розвитку освіти, Концепції загальної середньої освіти (12-річної школи)) визначено вимоги, які висуває суспільство до особистості: бути самостійною, брати відповідальність на себе, мати свідому громадянську позицію, бути толерантними до життєвих принципів інших людей, розвивати функціональну грамотність [2; 3].

Саме в старшій школі ці вимоги повинні реалізуватися в процесі освіти старшокласників. Йдеться, насамперед, про те, що проблема самовизначення (професійного, соціального, громадянського, сімейного тощо) випускника школи стає центром його життєвої ситуації, оскільки його позиція принципово відрізняється від позиції “того, кого ведуть” (дорослі, вчителі, батьки) і наближається до позиції суб’єкта власної життєдіяльності.

У психології й педагогіці дослідження проблем самовизначення велися в різних напрямках:

– у зв’язку з аналізом життєвого самовизначення (Б.Г. Ананьєв, І.С. Кон, С.Л. Рубінштейн);

– у контексті вивчення вікових закономірностей формування особистості (Л.І. Божович, П.А. Шавир);

– у плані формування професійного становлення (Є.А. Климов, Т.В. Кудрявцева, А.І. Сухарева, Є.М. Павлютенков).

Мета статті – конкретизувати основні напрями роботи з учнями різних ступенів навчання.

На основі аналізу науково-методичної літератури [1; 4; 5 та ін.] нами визначено основні напрями роботи щодо соціально-професійного самовизначення учнів молодших класів:

1. Розвиток свідомого ставлення до навчальної діяльності та своєї поведінки в певних мікросоціумах: у класах; у групі ровесників; серед дорослих (у транспорті, у театрі, у магазині, у кав’ярні, у гостях та ін.), у сім’ї.

2. Подальше формування статевої стереотипізації, тобто підтримка авторитету й поваги до своєї статі.

3. Розвиток творчого ставлення до власної діяльності.

4. Формування потреби в демократичному спілкуванні з однолітками й старшими, у подоланні дитячого страху перед дорослими й сліпої покори: формування почуття власної гідності шляхом залучення до різних видів позакласної діяльності.

5. Формування інтересу до знань і потреби в навчанні, поглибленні знань з додаткових джерел.

6. Індивідуалізація шкільного навчання (відпрацювання власного стилю навчання кожним учнем під керівництвом учителя та під наглядом батьків).

7. Розвиток бажання досягти максимальних успіхів у навчанні методами заохочення та залучення до відповідних форм позакласної роботи, а також уміння адекватно оцінювати свої успіхи й поразки.

Основні напрями соціального розвитку підлітків:

1. Подолання суперечностей між дитинством і юністю.

2. Допомога учням у подоланні кризи особистісної ідентичності через поглиблення й розширення самооцінок, ідентифікацію з групою ровесників за статтю, автономізацію від дорослих.

3. Оволодіння знаннями в межах навчальних програм з усіх предметів, випробування сил у різних сферах діяльності.

4. Усвідомлення й реалізація романтичних ідеалів, властивих цьому віку, зокрема таких, як вірність, дружба, відвага, честь, відповідальність, надійність, довіра тощо.

5. Розвиток значущих для особистості інтелектуальних, моральних, фізичних та естетичних інтересів і вподобань.

6. Визначення профілю та виду подальшої освіти, роботи.

Основні напрями соціального розвитку старшокласників:

1. Подолання суперечностей між підлітковим віком і дорослим.

2. Гармонізація образу “Я” (“За що я себе поважаю, ціную? За що докоряю? У чому звинувачую? Які прийоми для самоствердження й самореалізації я для себе обираю? Чи не шкодять вони відносинам з родиною, іншими людьми? Як запобігти непорозумінням з боку батьків, друзів тощо”).

3. Розвиток рефлексії (моральна децентралізація в поведінці, визначеність намагань “бути як усі” або “бути не як усі”).

4. Оволодіння навчальною програмою загальноосвітньої середньої школи з усіх предметів на якомога вищому рівні.

5. Визначення особистих ціннісних орієнтацій у значущих сферах життєдіяльності.

6. Вибір подальшого життєвого шляху.

7. Розвиток особистісних якостей, що дають змогу ефективно спілкуватися, співпрацювати з іншими людьми свого віку та старшими.

8. Саморегуляція через самореалізацію у змістовному плані та в плані зовнішнього іміджу.

9. Адаптація до соціальних ролей, які виконують дорослі (громадянин, працівник, сім'янин). Оволодіння необхідними для цього знаннями, набуття певних умінь і навичок.

10. Формування високого рівня ментальності (глибокої поваги до себе та інших як представників своєї держави, народу, нації).

На нашу думку, доцільно проаналізувати **особливості допрофільної підготовки учнів основної школи та профільного навчання старшокласників.**

Допрофільна підготовка – це система роботи освітнього закладу, яка забезпечує учням основної школи відповідальний і свідомий попередній вибір майбутньої профільної діяльності.

Допрофільна підготовка – це система педагогічної, психологічної, профорієнтаційної та організаційної підтримки учнів основної школи, яка впливає на їх самовизначення після закінчення ними основної школи. До допрофільної підготовки належать інформування дев'ятикласників про можливий вибір профілю навчання у старшій школі та орієнтування їх на подальше здобуття професійної освіти.

На етапі допрофільної підготовки найдоцільнішим є виявлення схильностей і вподобань учнів, а також більш глибоке ознайомлення їх з особливостями профілів навчання в загальноосвітньому закладі.

Значення профільного навчання старшокласників, покликаного створювати сприятливі умови для розвитку індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів для формування в них орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності важко переоцінити. Воно має на меті забезпечити соціальний захист випускникам школи, створити умови для формування конкурентоспроможної особистості.

Основними напрямками роботи щодо профільного навчання є:

1. Постійний контроль за рівнем розвитку пізнавальних інтересів та їх мотивацією.

2. Залучення учнів до роботи в різних факультативах, гуртках та аналіз результатів роботи. Індивідуальні бесіди щодо учнівських досягнень, їх потенційних можливостей у певних галузях знань і видах діяльності.

3. Формування профільної спрямованості учнів на уроках за результатами інтелектуального розвитку, з урахуванням якості виконання практичних завдань, завдань творчого характеру. Пропаганда, оприлюднення творчих здобутків учнів у класі, перед батьками, на виставках.

4. Проведення для учнів предметних олімпіад, конкурсів, вікторин, інтелектуальних ігор з метою активізації пізнавальної та профільної діяльності учнів і визначення її результативності. За результатами цих форм діяльності проводяться співбесіди з учнями та їхніми батьками щодо вибору профілю навчання в старших класах.

Особливості навчання в профільних класах (групах)

На основі виведеної особисто для кожного учня формули профілів навчання, які пропонує школа, він може обрати той, що є найближчим до його формули.

У першому семестрі 10-го класу відбувається адаптація учнів до обраного виду діяльності (навчання у профільному класі).

Процес адаптації відслідковується спеціальними методиками, а на відповідних засіданнях фахівців виробляються форми й методи колективної роботи з учнями у профільному середовищі. Вивчаються індивідуальні шляхи входження кожного учня до обраного профілю навчання. У другому півріччі окремі учні можуть змінити профіль навчання.

У процесі подальшого навчання продовжується теоретична підготовка учнів, семінарські та практичні заняття, ознайомлення з окремими видами виробництва, робота зі спеціальною літературою, підготовка й захист пробних курсових робіт.

В 11-х класах вивчаються відповідні спецкурси, проводяться спецпрактикуми та виробнича практика, виконуються й захищаються курсові роботи, складаються підсумкові іспити. Рівень профільного самовизначення визначається такими параметрами:

1. Наявність загальної підготовленості (теоретичної та практичної) до самостійного свідомого профільного самовизначення.
2. Рівень знань, умінь і навичок, набутих у профільному класі.
3. Перші спроби реалізувати свої знання і вміння в обраній сфері через певні заходи, їх результативність.

В 11-му класі основна увага приділяється подальшому саморозвитку особистості старшокласника, поглибленню профільних знань, відпрацюванню концепції “Я” (форми відкриття себе в певній сфері діяльності), наданню школярам цілеспрямованої індивідуальної педагогічної підтримки при остаточному самовизначенні за профілем, спираючись при цьому на рівень сформованості профільного самовизначення.

Упродовж 11-го класу періодично відслідковується рівень зрілості учня щодо обраного профілю за такими складниками:

- 1) інтерес до обраної діяльності та потреба в ній;
- 2) упевненість у високій соціальній та особистісній зрілості;
- 3) усвідомлення відповідності обраного профілю своїм потенційним можливостям;
- 4) прагнення до безперервного поглиблення знань і вмінь за цим профілем;
- 5) наявність здібностей для реалізації себе в обраній сфері діяльності;
- 6) прагнення й здатність узгоджувати свої власні знання та вміння із загальноприйнятими вимогами до діяльності в обраній сфері;
- 7) повне задоволення своєю діяльністю та рівнем знань в обраній сфері й позитивна оцінка цього важливими для випускника мікросоціумами (однокласниками, сім'єю, друзями).

Враховуючи, що вивчення стану соціально-професійного самовизначення школярів за виділеними нами компонентами не здійснювалося, ми за допомогою спеціальної анкети провели дослідження й встановили, що рівень профільного самовизначення й зрілості учня щодо обраного профілю в основній школі є недостатнім.

За нашими підрахунками, найбільше на вибір майбутньої професії впливають батьки. Так, 63% учнів вказали, що обрали професію самостійно, без допомоги інших. Це свідчить про слабку ефективність профорієнтаційної роботи. Особливо слід наголосити на тому, що тільки 2% старшокласників відзначили вирішальну роль учителя при обранні професії. Лише 47% учнів знають вимоги до професії, яку вони обирають; 27% старшокласників отримують початкову підготовку щодо обраної професії; 15% не знають, де можна здобути професію; 62% не уявляють перспектив професійного зростання.

При цьому 17% батьків не згодні з профнамірами своїх дітей. Тільки 38% учнів вказали, що в період закінчення школи вони почувають себе впевненими й готові реалізувати свої можливості.

Висновки. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено основні напрями роботи із соціально-професійного самовизначення учнів молодших класів, підлітків, старшокласників. Встановлено, що підготовка школярів до соціально-професійного самовизначення здійснюється неефективно, тому необхідний пошук шляхів підвищення ефективності соціально-профорієнтаційної роботи й поліпшення якості підготовки вчителів до цієї роботи.

Література

1. Зарицька В.В. Формування здатності до самореалізації: Комплексна програма для старшокласника / В.В. Зарицька. – Запоріжжя, 2002.
2. Закон України “Про освіту”. – К. : Генеза, 1996.
3. Законодавство про освіту : збірник законів. – К. : Парламентське видавництво, 2002.
4. Павлютенков Є.М. Модель підготовки компетентного випускника гімназії / Є.М. Павлютенков, В.І. Галич, Т.М. Чабан. – Х. : Основа, 2009.
5. Соціальне та профільне самовизначення учнів: Інноваційні наскрізні програми та методики їх впровадження / [укл. В.В. Зарицька]. – Запоріжжя, 2003.

ЗЕНЯ Л.Я.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТАРШОЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Одним з провідних напрямів професійної педагогічної освіти є наразі підготовка вчителя-дослідника [3; 8]. Соціальні трансформації, розвиток педагогічних систем, оновлення педагогічної практики вимагають від сучасного вчителя участі в інноваційних процесах, прийняття нестандартних рішень, творчості в організації педагогічної діяльності, яка є невід’ємною частиною дослідної роботи. У Концепції педагогічної освіти одним із завдань практичної підготовки вчителя є формування в нього творчого дослідницького підходу до педагогічної діяльності [3, с. 21].